

Вікторія ДЬОМІНА,
orcid.org/0000-0002-3309-1754
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
(Слов'янськ, Україна) marinavik@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА СИСТЕМА ВИХОВАННЯ БІЛІНГВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розкриваються теоретичні основи проектування процесу виховання білінгвальної культури в майбутніх учителів іноземної мови в цілісному освітньо-виховному процесі педагогічного навчального закладу, в основу якого покладений науковий метод моделювання; обґрунтоване створення організаційно-методичної системи освітньо-виховного процесу як мультикультурної системи, складовими частинами якої є функціонально пов'язані між собою структурні компоненти білінгвальної культури: усвідомлення себе як суб'єкта двох культур на основі лінгвокультурологічних знань, соцікультурної толерантності, міжкультурної комунікативної компетенції, професійно-комунікативних умінь, що реалізуються в професійно орієнтованих ситуаціях спілкування та культуротворчої діяльності; визначена структурно-функціональна модель процесу виховання білінгвальної культури в майбутніх учителів іноземної мови, її складові блоки: цільовий, представлений соціальним замовленням, метою, завданнями; концептуальний, який містить методологічні підходи, закономірності, принципи та педагогічні умови; змістовно-технологічний, представлений змістовими домінантами, формами, методиками та засобами; критеріально-результативний, що містить компоненти, критерії, показники та діагностичний інструментарій.

Ключові слова: білінгвальна культура, організаційно-методична система, теоретична модель, учитель іноземної мови, вищий педагогічний навчальний заклад.

Victoria DOMINA,
orcid.org/0000-0002-3309-1754
Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D. in Education),
Associate Professor at the Department
of Pedagogics of the Higher School,
SHPI "Donbass State Pedagogical University"
(Sloviansk, Ukraine) marinavik@ukr.net

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL SYSTEM EDUCATION OF BILINGUAL CULTURE FOR FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGE

In the article theoretical bases of planning of process of education of bilingual culture open up for the future teachers of foreign language in the integral educationally-educator process of pedagogical educational establishment the scientific method of design is fixed in basis of that; creation of the organizational and methodical system of educationally-educator process is reasonable as the multicultural system by the constituents of that functionally constrained inter se structural components of bilingual culture: realization of itself as a subject of two cultures on the basis of linguocultural knowledge, sociocultural tolerance, cross-cultural communicative competence, professionally-communicative abilities that will be realized in the professionally oriented situations of communication and cultivating activity; certain structural-functional model of process of education of bilingual culture for the future teachers of foreign language, her component blocks: having a special purpose, presented by a social order, aim, tasks; conceptual that contains methodological approaches, conformities to law, principles and pedagogical terms; richly-technological, presented by semantic dominants, forms, methodologies and facilities; criterion-effective, that contains components, criteria, indexes and diagnostic tool.

The theoretical and methodological aspects of the problem of education of bilingual culture of the future foreign language teachers are disclosed. It is defined that there are changes in the basis of modern transformations, foremost in the field of education, the basic principle of which is preparation of a specialist, who is able to improve the professional qualities, reproduce and extend the vital experience, improve material terms of life of a society and his culture, to accumulate and create new values. The methodological approaches to forming of bilingual culture of the future foreign language teachers in the integral educational environment of the institution of higher learning are substantiated – civilization-anthropological, culturological, value-synergetic, cross-cultural, person-oriented, competence.

In the context of professional preparation of teacher pedagogical qualities of teacher of foreign language are certain: high level of linguistic knowledge and methodical preparation; bilingual consciousness; erudition, high culture; ability to empathy, reflections and tolerance. The features of bilingual personality of teacher-philologist open up: knowledge to it culture and cultures of country of language that is studied; the simultaneous being is in two cultural spaces; feeling itself

in measuring of two different sociocultural communities; reflection above a specific two different linguistic society. In the context of pedagogical preparation forms and methods of professional education of future teacher of foreign language are certain within the framework of educational disciplines, pedagogical practice, extracurricular educator work, and also self-education and self-education: days of the English poetry and music, parade of cultures, international kaleidoscope.

The best prerequisites for foreign language education are created if the teacher has an experience of intercultural communication. Participation of the teacher in international conferences, competitions and projects, publications in foreign journals, active civic position, advanced training in seminars and courses, meetings of foreign delegations and the experience of an interpreter provide not only linguistic, but also invaluable cultural experience that can be used as illustrations to this or that aspect of the organization of intercultural communication in the classroom.

Thus, the modern teaching of foreign languages requires significant changes in the requirements for both professional competencies and the personal characteristics of a foreign language teacher, related both to the reforms in the field of education in general, and to the paradigm shift in foreign language education.

Key words: *of bilingual culture, organizational and methodical system, theoretical model, teacher of foreign language, higher pedagogical educational establishment.*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми виховання білінгвальної культури зумовлена соціальними, економічними й політичними умовами існування й розвитку людини, що на сучасному етапі становлення демократичного суспільства істотно змінилися, що має багато причин: у нових соціокультурних умовах у людей виникла необхідність і потреба встановлювати контакти з носіями іншої мови; сьогодні фахівці мають уміти долати труднощі, які виникають у процесі взаємодії з чужою культурою і її носіями; будь-яка людина повинна навчитися бути толерантною до іншого способу життя людей і їх традицій.

Сьогодні світова спільнота прагне до інтеграції, тісної взаємодії між країнами в різних сферах стосунків, зокрема й у галузі освіти. Включення України в міжнародний економічний і освітній простір, що постійно розширюється, різнобічні зв'язки з країнами об'єднаної Європи роблять необхідним корегування процесу підготовки фахівців із вищою освітою з урахуванням світових тенденцій. Тому стратегічною метою в процесі оволодіння іноземними мовами вважається занурення особистості в іншу культуру через її участь у діалозі культур. Така мета досягається шляхом формування здатності студентів до міжкультурної взаємодії, комунікації, набуттям ними необхідного рівня міжлінгвістичної, професійно-комунікативної та культурологічної компетенцій.

Аналіз досліджень. Дослідженням проблеми білінгвізму, формування окремих компонентів білінгвальної культури особистості, виявленню умов, методів і засобів присвятили свої роботи М. Баришніков, Ю. Дешерев, М. Дячков, Р. Міньяр-Белореве, М. Певзнер, М. Фомін, Р. Шерайзіна, І. Алексашенкова, У. Маккі, І. Петухова, А. Тимофеев, А. Ширін, С. Шубін, В. Ламберт, Д. Хавелка, С. Кросбі, В. Буцкам, І. Чріст, М. Ернст, С. Ервін, Ч. Осгуд, Д. Хорн, Н. Маш, Н. Мюхельман, Е. Отен, Е. Зьормен, Ф. Велер, Х. Вуд та ін. Проте в цих дослідженнях відсутній

цілісний підхід до виховання білінгвальної культури особистості майбутнього педагога – учителя іноземної мови у вищому педагогічному навчальному закладі як полікультурного інтерсоціального процесу, який базується на принципах діалогу культур, духовності, інтегративності, комунікативної спрямованості, що зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті – розкриття теоретичних основ проектування процесу виховання білінгвальної культури в майбутніх учителів іноземної мови в цілісному освітньо-виховному процесі педагогічного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Основними причинами, що ускладнюють процес підготовки та професійного виховання студентів філологічних спеціальностей – майбутніх учителів іноземної мови в контексті діалогу культур, є відсутність створеної науково обґрунтованої організаційно-методичної системи, що забезпечила формування в студентів білінгвальної культури як інтеграційного особистісного утворення, що є компонентом загальної культури особистості студента й характеризується сформованістю таких компонентів, як усвідомлення себе як суб'єкта двох культур; міжкультурної комунікативної компетенції; комунікативних умінь, що реалізуються в професійно орієнтованих ситуаціях спілкування.

Поняття «система» охоплює різні аспекти того чи іншого складного цілісного об'єкта: його побудову, склад, спосіб існування. Поняття «система» (грец. *systema* – утворення) визначається так:

– «значна кількість пов'язаних один з одним елементів (предметів, явищ, поглядів, принципів тощо), що становлять певне цілісне утворення, єдність»; «порядок, зумовлений планомірним, правильним розташуванням частин у встановленому зв'язку, суворій послідовності»; «форма, спосіб організації чого-небудь»; «те, що стало звичним, регулярним» (Сучасний словник іншомовних слів, 2006: 628);

– «порядок, зумовлений правильним, плано-
мірним розташуванням і взаємним зв'язком час-
тин чого-небудь; продуманий план; заведений,
прийнятий порядок»; «сукупність принципів,
які є основою певного вчення/сукупність мето-
дів, прийомів здійснення чого-небудь» (Великий
тлумачний словник сучасної української мови,
2007: 1320–1321);

– «сукупність взаємозалежних елементів, що
функціонують як щось єдине, цілісне, тобто сис-
темний об'єкт, що характеризується властивос-
тями цілісності, складності й організованості»
(Головенкін, 2007: 23).

Отже, нагальною стала потреба у створенні
організаційно-методичної системи виховання
білінгвальної культури в студентів філологічних
спеціальностей – майбутніх учителів іноземної
мови в цілісному освітньо-виховному та полікуль-
турному розвивальному середовищі педагогіч-
ного навчального закладу, представленої у вигляді
теоретичної моделі.

Філософський словник під педагогічною
моделлю розуміє створену чи вибрану дослідни-
ком систему, що відтворює для досягнення мети
пізнання характеристики (компоненти, елементи,
властивості, параметри) досліджуваного об'єкта
й унаслідок цього перебуває з ним у такому спів-
відношенні заміщення й схожості, що її дослі-
дження опосередковано є способом отримання
відомостей про цей об'єкт, і дає інформацію, яка
однозначно перетворюється на інформацію про
пізнаваний об'єкт і допускає експериментальну
перевірку (Філософський словарь).

Сучасні науковці визначають процес моделю-
вання так:

– творчий цілеспрямований процес констру-
тивно-проектної, аналітико-синтетичної діяль-
ності з метою відображення об'єкта (системи) у
цілому або його окремих складників, яким визна-
чається функціональна спрямованість об'єкта
(системи), забезпечується стабільність його існу-
вання й розвитку, що здійснюється на наукових
засадах системного підходу й теорії моделювання
з урахуванням закономірностей і специфіки функ-
ціонування конкретного об'єкта (Островерхова,
1999: 28–34);

– штучно створений об'єкт у вигляді схеми, фізич-
них конструкцій, знаків або формул, який, будучи
подібним до досліджуваного об'єкта (або явища),
відображає й відтворює більш просту узагальнену
структуру, властивості, взаємозв'язки й відносини
між елементами цього об'єкта (Михеев, 2006).

Тож моделювання – засіб, який пропонується
педагогічною наукою для розуміння та прогнозу-

вання складних педагогічних явищ і дає можли-
вість цілісно вивчити процес, простежити зв'язок
між елементами, при цьому з'ясувати негативні
наслідки й ліквідувати чи послабити їх. Тому
необхідним є об'єктивно зумовлений вибір форми
та структурного складу моделі.

Модель виховання білінгвальної культури в
майбутніх учителів іноземної мови в цілісному
освітньо-виховному процесі вищого педагогіч-
ного навчального закладу представлена як мульті-
культурна система, складовими частинами якої
є функціонально пов'язані між собою структурні
компоненти білінгвальної культури: усвідомлення
себе як суб'єкта двох культур на основі лінгво-
культурологічних знань, соціокультурної толерант-
ності, міжкультурної комунікативної компетенції,
комунікативних умінь, що реалізуються в про-
фесійно орієнтованих ситуаціях спілкування та
культуротворчої діяльності.

Теоретична модель містить чотири функ-
ціональні блоки: цільовий, концептуальний,
змістовно-технологічний, критеріально-результативний,
змістове наповнення яких показано на
рисунок.

Цільовий блок, представлений метою та
завданнями, тісно пов'язаний із концептуальним,
що визначає методологічні підходи, закономір-
ності та принципи професійного виховання май-
бутнього вчителя іноземної мови. Концептуально-
правова основа виховання педагога знайшла
своє відображення в Законі України «Про вищу
освіту», Національній доктрині розвитку освіти
України у ХХІ столітті, Стратегії реформування
освіти в Україні/Рекомендації до освітньо-вихов-
ної політики (2013 р.), Державній національній
програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Реко-
мендації Ради Європи з мовної освіти, принципах
Болонської декларації, у Концепції підготовки
вчителя іноземної мови, що зумовлює професійне
виховання майбутніх учителів іноземної мови в
контексті діалогу культур, формування білінг-
вальної особистості майбутнього педагога з висо-
ким культурно-духовним потенціалом на основі
лінгвокультурологічних знань, із розвинутою
міжкультурною комунікативною компетенцією, із
соціокультурною толерантністю та здатністю до
культуротворчої діяльності.

Метою й завданням визначаємо виховання
білінгвальної особистості з високим культурно-
духовним потенціалом на основі лінгвокульту-
рологічних знань; із розвинутою міжкультурною
комунікативною компетенцією; із соціокультур-
ною толерантністю та здатністю до культуротвор-
чої діяльності.

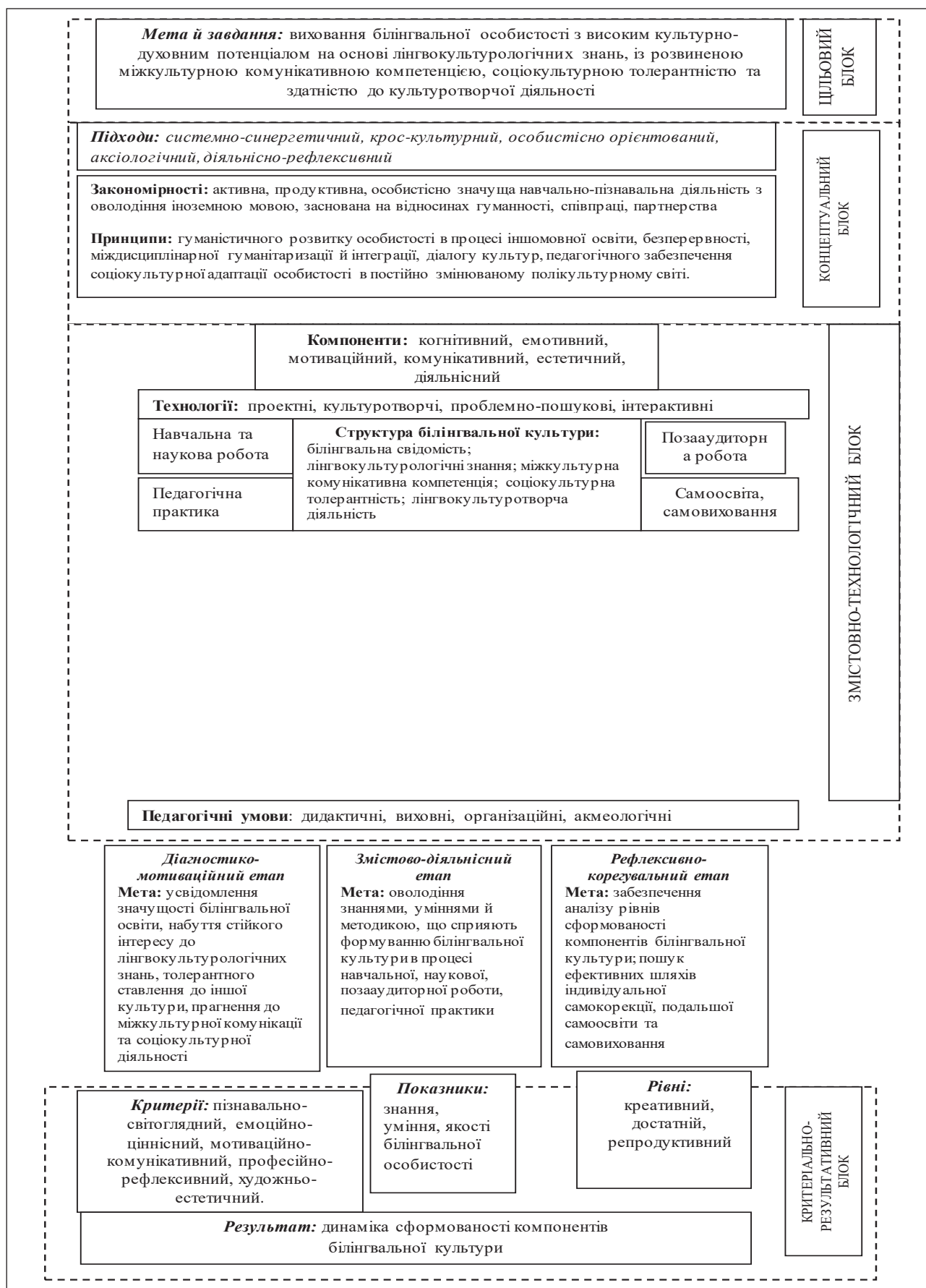

Рис. Теоретична модель організаційно-методичної системи виховання білінгвальної культури в майбутніх учителів іноземної мови

Закономірностями професійного виховання майбутнього вчителя іноземної мови є такі: активна, продуктивна особистісно значуща навчально-пізнавальна діяльність з оволодіння іноземною мовою, що будується на відносинах гуманності, співпраці, партнерства; усебічне врахування особистісного компонента й підпорядкованість усіх елементів системи освіти й виховання як культуротворчим, так і людинотворчим процесам. Розгляд вищезазначених підходів і закономірностей здійснюється на ґрунті визначених наукою методологічних принципів, покладених в основу організаційно-методичної системи виховання майбутнього педагога-філолога: принцип гуманістичного розвитку особистості в процесі іншомовної освіти, принцип безперервності, принцип міждисциплінарної гуманітаризації й інтеграції, принцип діалогу культур, принцип педагогічного забезпечення соціокультурної адаптації особистості в полікультурному світі, що постійно змінюється.

Змістовно-технологічний блок містить структурну характеристику білінгвальної культури особистості, яка представлена білінгвальною свідомістю, лінгвокультурологічними знаннями, міжкультурною комунікативною компетенцією, соціокультурною толерантністю, культуротворчою діяльністю. Компонентами білінгвальної культури майбутнього вчителя іноземної мови визначаємо такі: когнітивний, емотивний, мотиваційний, комунікативний, естетичний

Процес виховання білінгвальної культури в майбутніх педагогів – учителів іноземної мови представлений як цілісна педагогічна система, яка на основі комплексного підходу, що інтегрує системно-синергетичний, крос-культурний, діяльнісно-рефлексивний і середовищний наукові підходи, забезпечує становлення білінгвальної особистості майбутнього вчителя, формування в нього толерантної свідомості на основі гуманістичних ціннісних орієнтацій; здатності до продуктивного спілкування на міжособистісному й міжкультурному рівнях; готовності до активної творчої діяльності із засвоєння й створення соціокультурного досвіду в студентів як умови їхньої успішної соціальної адаптації й культурної інтеграції в сучасному полікультурному суспільстві.

Практична реалізація процесу виховання білінгвальної культури в майбутніх педагогів – учителів іноземної мови здійснюється поетапно: на діагностико-мотиваційному етапі відбувається усвідомлення студентами значущості білінгвальної освіти, здійснюється набуття стійкого інтересу до лінгвокультурологічних знань, толерантного

ставлення до іншої культури, з'являється прагнення до міжкультурної комунікації та соціокультурної діяльності; на змістово-діяльнісному етапі здійснюється оволодіння знаннями, уміннями й методикою, що сприяють формуванню білінгвальної культури в процесі навчальної, наукової, позааудиторної роботи, педагогічної практики; на рефлексивно-корегувальному етапі відбувається забезпечення аналізу рівнів сформованості кожного з компонентів білінгвальної культури; ведеться пошук ефективних шляхів індивідуальної самокорекції для подальшої самоосвіти та самовиховання.

Успішну реалізацію процесу виховання білінгвальної культури в майбутніх педагогів, що здійснюється в цілісному освітньо-виховному просторі, забезпечують проектні, культуротворчі, проблемно-пошукові, інтерактивні технології, які вимагають застосування комплексу педагогічних умов, що діють у цілеспрямовано створеному білінгвальному середовищі вищого педагогічного навчального закладу, в якому в тісній взаємодії представлено сукупність психологічних і педагогічних чинників, що дозволяють ефективно здійснювати освітню, виховну роботу (дидактичних, організаційно-виховних і акмеологічних): модульне конструювання змісту іншомовної освіти в процесі професійної підготовки вчителів іноземної мови та його соціокультурне наповнення; створення культурно-виховного білінгвального середовища; залучення студентів до активної взаємодії в інтегрованому полікультурному просторі педагогічного вишу; діалогічна взаємодія між суб'єктами освітнього процесу; педагогічне стимулювання рефлексії студентів.

Критеріально-результативний блок логічно завершує змістовне наповнення теоретичної моделі виховання білінгвальної культури в майбутніх педагогів і містить такі складники: критерії (пізнавально-світоглядний, емоційно-ціннісний, професійно-комунікативний, рефлексивно-діяльнісний, художньо-естетичний); показники за кожним із критеріїв, що відтворюють знання, уміння і якості білінгвальної особистості, відповідні рівні сформованості (креативний, достатній, репродуктивний) і результат експериментальної роботи – динаміка сформованості компонентів білінгвальної культури.

Висновки. Отже, структурно-функціональна модель організаційно-методичної системи виховання білінгвальної культури в майбутніх учителів іноземної мови цілісно й поетапно відображає процес становлення білінгвальної особистості майбутнього педагога й спрямовує всіх учасників

експерименту на те, щоб виховувати в студентів повагу й інтерес до мови й культури іншого народу, уміння давати об'єктивну оцінку явищам культури іншого народу, заохочувати студентів дізнатися якомога більше про країну мови, що вивчається, урахувавши при цьому можливість взаємного збагачення культур. Лише тоді можна буде говорити про діалог культур у широкому сенсі цього слова, який передбачає взаєморозуміння й взаємозбагачення. Студенти повинні розуміти, що знати іноземну мову й правильно користуватися нею можна лише пізнаючи світ людей, які говорять цією мовою. Тому педагогічний аспект розроблення

теоретичної моделі та визначення її структурних блоків полягає в проектуванні й організації освітнього процесу на основі діалогу культур, особистісних і професійних цінностей, визначених гуманістичною й творчою парадигмами, у визначенні умов і чинників, які сприятимуть розвитку студентів педагогічних вишів як білінгвальних і бікультурних особистостей: стимулювання активності, самостійності, внутрішньої свободи людини; використання рефлексії в процесі особистісного й професійного становлення й розвитку особистості студента; широке використання в освітньому процесі творчого підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
2. Головенкін В. П. Педагогіка вищої школи: Курс лекцій (електронний підручник). Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». К., 2007. 324 с.
3. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике. Москва. КомКнига, 2006. 200 с.
4. Островерхова Н. І. Моделювання в управлінській діяльності директора. Директор школи. 1999. № 8–9. С. 28–34.
5. Сучасний словник іншомовних слів / Уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2006. 786 с.
6. Философский словарь. URL: <http://vslovar.ru/slovo/filosofskij-slovar>.

REFERENCES

1. A large explanatory dictionary of modern Ukrainian / is Mode. and editor-in-chief V.T. Stork. Irpin: VTF "Perun", 2007. 1736 p. [In Ukrainian]
2. Golovkin V. P. Pedagogics of higher school: Course of lectures (electronic textbook). A national technical university of Ukraine "Kyiv polytechnic institute". K., 2007. 324 p. [In Ukrainian]
3. Miheev V. S. Design and methods of theory of measuring to in pedagogics. 3th edition, stereotype. Moscow, 2006. 200 p. [in Russian]
4. Ostroverhova N. I. Design in administrative activity of director. Head master. Ukraine. 1999. № 8–9. P. 28– 34. [In Ukrainian]
5. Modern dictionary of foreign words / Concluded: O. I. Skopenko, T. V. Cimbaluk. K.: Trust, 2006. 786 pages. [In Ukrainian]
6. Philosophical dictionary. URL: <http://vslovar.ru/slovo/filosofskij-slovar>.

Статтю подано до редакції 22.05.2018 р.